

ным чортам, здольным прыносіць і няшчасце і шчасце — таму яго стараліся злавіць на Купалле, бо выпушчаны потым на волю, ён можа прынесці свайму збавіцелю багацце. Наогул К. успрымалі як начных духаў, што прыносяць людзям долю, нядолю, здароўе, хваробу, прыгажосць, брыдоту, нават смерць. У які дом заляціць К., там неўзабаве нехта памрэ. Калі К. сядзе на падлетка, той перастане расці, а калі ўваб'ецца ў валасы — яны саб'юцца ў каўтун, калі сядзе на галаву — яна пакрыецца пархамі. Калі К. праляціць пад кілою у быка — той пачне кульгаць, калі пад вымем у каровы, то ў яе прападзе ці сапсуецца малако, і тады яе трэба падкурваць разам з купальскімі зёлкамі і самім К. («клін клінам»). Казалі, што К. могуць паўставаць у чалавечым абліччы або ператвараецца ў грошы, калі К. пакласці ў скрыню з безліччу дзірачак на трынаццаць дзён. У К. народ бачыў увасабленне душы чараўніка. Каб паўплываць на шкадліўцаў, лавілі К. і, абвязаўшы суравымі палатном і ніткаю, падвешвалі ў комін. Як будзе пятрэць К., выпетрае і вядзьмак і прыбязыць прасіцца вызваліць К. Здохне К., і ведзьмару прыйдзе канец. Памерлы чараўнік пасля смерці таксама з'яўляўся ў выглядзе К. З дапамогаю гэтай істоты, лічылася, можна зрабіцца нябачным. Дзеля гэтага трэба было пасадзіць К. ў гаршчок, завязаць анучкаю з дзірачкаю, закапаць апоўначы ў мурашніку і бегчы з лесу, не азіраючыся, каб не пачуць кажановага крыку (бо, калі пачуеш, — памрэш). Праз сем дзён, калі гаршчок дастаюць, ад К. застаюцца толькі костачкі. З іх трэба выбраць кручок і вілкі і, узяўшы іх у рот, чалавек нібыта становіцца невідзімкаю. З гэтымі костачкамі была звязана і любоўная магія. Калі зачапіць кажановым кручком дзяўчыну, яна адразу закахаецца; калі ж яна надакучыць — дастаткова адпіхнуць яе вілачкамі, і яна разлюбіць. Таксама, казалі, можна прываражыць і хлопца, колючы яго косткаю ў сэрца (гл. *Любізнік*). Карчмары, каб прывабіць пітакоў, прыбівалі да сцяны К. Выкарыстоўвалі К. і ў якасці знахарскага сродку. Хвораму на ліхаманку давалі на тры дні насіць пад пахаю загорнутага ў анучку жывога К., пасля чаго трэба яго выпусціць, і ён, прыняўшы хваробу на сябе, занясе яе далёка ад чалавека. Ад радзімцаў (падучай) лячылі крывёю К.

КАЖАН. Жывёла К. шырока прадстаўленая ў міфалагічных вераваннях беларусаў. Згодна з нар. ўяўленнямі, у К. ператвараецца мыш, якая з'ела штосьці ў царкве або наогул асвячонае. За з'едзеную благавешчанскую прасвірку Бог зрабіў мыш К. — істотаю, што ўдзень не бачыць, а ўночы ловіць камароў ды мошак. Лічылі, што ў К. можа ператварыцца пацук, у якога ад старасці вырастаюць крылы. К. называлі нач-

Па К. спрабавалі вызначыць і бліжэйшае надвор'е: калі К. хутка з'яўляліся пасля захаду сонца і ляталі дапазна, гэ-та абяцала ясную пагоду.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 231; Тое ж. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 114, 116–117, 134, 157, 269, 634.

У. А. Васілевіч.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ